

KAPITTEL 7

Kva lokkar meg i romanen *Fuglane* til å bygge ein opera over den?

Magnar Åm

Magnar Åm reflects here over aspects of Tarjei Vesaas's novel *The Birds* (1957) and how he was attracted to the idea of writing an opera based on the novel. One important idea comes from the portentous observation made by the main character, Mattis, that he rows «like a line». The image of still water with the horizontal line of the boat above holds an attraction for Åm, comparing this with his own experience of returning to inner harmony once his noting down of the lines and figures of music has quietened and again settled into stillness. When the leaking boat sinks, Mattis allows fate to decide whether he shall float with the oar he clings to, or meet his death. For Åm, this holds more than purely tragic meaning, since it is here that Mattis can fully experience the spiritual forces that have given him updrift, like the currents in the lake. Åm finds an affinity with this idea, both existentially and artistically.

The motif of birds, or rather woodcocks, has particular symbolic significance in the novel, as reflected in its title. Their element is the air, but sometimes they come to earth, making marks in the sand that only Mattis can read. Åm draws here a parallel to musical notation as the visible sign of a relationship between composer and the non-physical reality in which music is created.*

«Eg ror som ein strek. Det er det einaste eg kan. Det må vera så at eg er fødd til å ro på eit vatn. No trur eg helst eg vil døy.»¹

Dette å ha funne sitt talent, sin bestemmelse i livet, og sjå at ein meistrar oppgåva som krev nettopp det talentet, gir ei kjensle av fullending, av at ein oppfyller det som var tanken med å bli skapt og meininga med å leve. Samtidig inneber denne erfaringa også ei kanskje sjølvmotseiande

1 Frå Jan Inge Sørbøs libretto til operaen *Fuglane*.

Sitering av denne artikkelen: Åm, M. (2022). Kva lokkar meg i romanen *Fuglane* til å bygge ein opera over den? I Hjorthol, G., Løvoll, H.S., Oltedal, E. & Sørbø, J.I. (Red.), *Stemma og stilla i musikk og litteratur. Festskrift til Magnar Åm* (s. 121–126). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.158>
Lisens: CC BY-NC-ND.

* Denne teksten er ikkje fagfelleurdert.

velkomning av døden. For ein kjenner at ein har utført det ein kom for. Livet har vorte så fylt av meining som det kan. Ein har ingen lengt etter meining som kan drive ein vidare i søkinga etter ei. Det trengst ikkje lenger, for ein har funne den, utført den og blitt den. Ikkje slik at ein traktar etter døden. Men ein er klar. Om den kjem i dag, så la den kome. Om den kjem om tjue år, er det også greitt. Ein erfarer at dette ein er og gjer, er verdt heile livet hittil. Så det ligg ei takksemnd i opplevinga. For livet like mykje som for døden. Det er også eit element av humor i Mattis sin refleksjon, ein humor som ein aldri blir heilt sikker på om kjem frå Mattis eller Vesaas.

Dette er det eg les ut av Mattis sin tanke om evna til å ro beint på eit stille vatn, og at han er klar for å døy. Slik er det også for meg, når eg har fullført eit musikkverk eller gjennomført ein meditatív piano-improvisasjon. Eg kjenner at heile livet mitt hittil har hatt denne augneblinken som mål, ein harmoni eg kallar takksemnd breier seg i kroppen, og sinnet mitt opnar seg like glad (ikkje likeglad ...) for det å forsvinne som for det å bli verande.

Bildet av det blikkstilte vatnet og streken som båten teiknar tvers over, blir såleis ein sterk og lokkande metafor. Vatnet er denne harmonien som eg anar i meg, og som finn meg att når streken eg teikna, har stilna og blitt oppslukt av stilla igjen.

Båten blir også viktig. Den representerer oppdrifta som eg ber på. Båten let seg bere av vatnet slik eg let meg bere. Av kva? Det treng eg ikkje definere. Det er nok å vite meg boren. Halden oppe.

Så viktig er dette aspektet i boka at ein type *barcarole* pressar seg på som det første som skal skrivast. Den skal ha det innleiande sitatet i dette kapitlet som tekst. Den skal ha ein underliggande rytme av åretak. Og den skal ha ei oppdrift i seg som kan bere heile vegen over vatnet og operaen, og tvers gjennom døden. For den skal også kunne fylgje Mattis når han i sluttscenen set si lit til å kunne flyte på ei einsleg åre.

Sjølve åra er også noko som lokkar og har musikk i seg. Han har spikka på den lenge. Ved hjelp av den skal han sette lagnaden på prøve. Han vil la seg flyte på den, eller søkke. Ei så fullstendig overgjeving er eit mål eg

kjenner att. Eg har også ei åre i meg til å ville overgi meg til noko større enn meg. Og gjennom mi musikalske åre vil eg heile tida søke at det eg «skaper», skal finne sin eigen veg, utan at eg skal presse min vilje på det. Musikken som blir til under mine fingrar, er eit levande, sjølvstendig vesen. Det har si eiga flyteevne.

Eit hovudaspekt ved romanen er forholdet mellom Mattis og rugda. Det minner om mitt eige forhold til det som ikkje så lett let seg fange, forholdet mitt til den enno uskapte musikken og forholdet mitt til den delen av tilværet som ikkje let seg gripe av dei fysiske sansane. I dette siste blir Mattis min bror, og rugda blir det åndelege me er i kontakt med og som musikken spring ut av.

Svært fascinerande i den samanhengen er den «skriftlege» kommunikasjonen mellom Mattis og rugda. Ho set spor med sine fugleføter på ein turka botn av ein myrpytt. Ei skrift som Mattis tyder og tolkar til å uttrykke kjærleg vennskap. Desse «kråketeikna» har ei minning i seg om notane eg sjølv skriv, og som av folk flest gjerne blir oppfatta som nettopp «kråketeikn», men som musikarar kan tyde og omsette til noko klingande.

For meg ligg det ein djup symbolikk i parallellen mellom fuglespora og notespråket: Slik fugleskrifta er det synlege teiknet på Mattis sitt forhold til rugda, er noteskrifta det synlege teiknet på mitt forhold til den ikkje-fysiske realiteten musikken blir fødd av. Ein kuriositet i så måte er også at eg sidan ungdomstida har teikna i ein stil som liknar det eg forestiller meg som «fugleskrift».

Av desse grunnane er nettopp fugleskriftelementet noko som lokkar meg sterkt til å gi eit musikalsk uttrykk. Teksten der Mattis i drøymande tonelag ser fram til å gå til myra og halde oppe den «skriftlege» korrespondansen med rugda, «Kvar dag skal eg svinte innpå her», inspirerer difor uimotståeleg til å bygge ein eigen arie på.

Ikkje berre dei synlege spora etter fugleføter lokkar, men også lyden som fuglane gir. Men her har eg i undersøkinga fått meg ei overrasking. For lyden av rugda viser seg å minne meir om grynting i lågt leie. Denne rytmiske gryntesongen skal bli spennande å prøve innlemme i det musikalske materialet ...

Figur 1

Figur 1 viser eit sjølvportrett av handa mi, og **figur 2** ein illustrasjon til ei forteljing. Begge delar er sterkt i slekt med spor etter fugleføter, slik eg ser det.

Figur 2

I møte med praktiske utfordringar blir Mattis til dels rett så klossete. Dette inspirerer også til musikk, men då kanskje av det meir humoristiske slaget. Slik legg boka i sin heilskap godt til rette for ein musikk og ei iscenesetting som har eit stort spenn i seg, frå godsleg komedie til dødsens tragedie, frå tungt fysisk drama til oppdrift som peikar på ein åndeleg røyndom.

Slutten av romanen er prega av denne oppdrifta, sjølv midt i den tragiske dødsscenen: «... opp gjennom alle botnar ... for det er då dit eg skal ...»

Her er eg også på bylgjelengde med Mattis. Så essensiell opplever eg at den eksistensielle oppdrifta er, at den ikkje berre skal få prege båtscenane og årescenen. Den skal få gå som ein raud tråd gjennom heile operaen, slik at den kan få feste seg hjå den høyrande/sjåande og vere noko ho og han kan bere med seg heim frå forestillinga og «gøyme i hjartet sitt».

Ein ven gjorde meg nyss merksam på at den rette linja over vatnet som Mattis skaper når han ror, går att i den snorbeine ruta rugdeflokken tek når dei trekker. Kan hende skal det bli den ovanfornemde raude musikalske tråden med si klare oppdriftsretning som skal få representere Tarjei Vesaas si dobbelt rette linje gjennom vatn og luft?